

JAK SE RODÍ KOMUNISTA?

ANTONÍN JANOUŠEK (1877–1941)

MICHAL PLAVEC

Úvodem této studie mi nezbývá než být osobní. Narodil jsem se v Nymburce a s přestávkami v tomto městě dosud žiju. Chodil jsem do základní školy v Tyršově ulici několik let kolem pomníku Antonína Janouška před bývalým klášterním kostelem Panny Marie Růžencové. Na podestě bylo hrdě napsáno, že to byl první prezident Slovenské republiky rad. V Nymburce to nebyla jediná socha tohoto přesvědčeného proletáře a vůbec jednoho z prvních českých komunistů, jemuž připadal již na počátku 20. století program sociálně demokratické strany málo revoluční. Jeho životopis sice zpracovalo v minulosti již několik autorů, ale pouze výjimečně se dostali k archivním pramenům.¹ Proto jsem se pokusil poskládat dosud neznámé střípky z života Antonína Janouška z jeho činnosti v Čechách, Maďarsku a Slovensku do roku 1922. Veškeré dosud vydané práce jsou totiž ve větší či menší míře ovlivněny komunistickou ideologií a práce s prameny je tomu poplatná.

Počátky dělnického hnutí v Nymburce

Až do roku 1874, než byla do Nymburka zavedena železnice, se jednalo o bývalé královské město, které již dávno ztratilo svůj význam, a kromě převažující zemědělské činnosti mohlo prosperovat pouze z toho, že se nacházelo na důležité silnici Česká Lípa–Mladá Boleslav–Nymburk–Kolín–Kutná Hora–Čáslav–Německý Brod (dnes Havlíčkův Brod)–Jihlava–Znojmo.

Příchod železnice přinesl nebyvalý rozvoj města. A to nejen kvůli samotné železnici, ale i založení železničních oprav. Jednalo se o první opravdu velký

1 Nejnověji jsou k osobě Antonína Janouška tři zmínky v Klimek, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XIII (1918–1929). Praha – Litomyšl 2000, s. 70, 173 a 305. Z literatury z doby normalizace srov. např. Kolafa, Štěpán J.: *K boji o záchranu předsedy revoluční vládní rady Slovenské republiky rad Antonína Janouška*. In: Amort, Čestmír – Kolafa, Štěpán – Popela, Jaroslav – Uherek, Zdeněk (edd.): *Československo-sovětské vztahy VI*. Praha 1977, s. 43–63. Ač tendenčně zapadající do komunistické historiografie, přeci jen je z této studie zřejmé, že její autor pracoval s archivními prameny, jež mu umožnily zejména vyličit okolnosti emigrace Antonína Janouška do Sovětského Ruska po porážce takzvaných Maďarské a Slovenské republiky rad.

strojírenský závod ve městě. Jen mezi lety 1870 a 1900 vzrostl díky železnici počet obyvatel města z 3484 na 7843 a v roce 1910 to bylo již 10 169 obyvatel.² Nenadálý příliv dělnictva přispěl i zde k rozvoji uvědomělého proletariátu. Ačkoliv zpočátku spíše převládali národnostní třenice mezi protěžovanými německými a upozadovanými českými dělníky, na konci 19. století vznikl v tomto městě i první dělnický spolek.

První nymburský dělnický spolek se jmenoval Řemeslnicko-dělnická jednota a založili ho počátkem roku 1882 František Zvěřina, František Bradáč a Matěj Serbus. Serbus, jenž se narodil 24. února 1852 v Koutech na Poděbradsku, pracoval v nymburských železničních dílnách od zahájení jejich činnosti, tedy zřejmě již od 1. května 1874. Řemeslnicko-dělnická jednota měla zpočátku ryze podpůrný a osvětový charakter. Její činnosti měl změnit až příchod J. Zycha, sedláře z Vídně, jenž vnesl do této jednoty také myšlenky socialistického rázu.

Matěj Serbus svolal na 28. března 1892 veřejnou přednášku u příležitosti 300. výročí od narození Jana Ámose Komenského. Měla se konat v hostinci U Kolářů, ovšem úřady ji zakázaly. Serbus a jeho spolupracovníci ovšem tento zákaz obešli, všichni účastníci si objednali oběd a během něho řečník přednesl avizovanou přednášku. Václav Kořínek, autor jedné z prací o historii Nymburka, tvrdil, že tato přednáška měla být prvním krokem k založení ryze socialistického spolku v Nymburce.

K tomu došlo o půl roku později, 28. září 1892, v den svátku jednoho z patronů českých zemí svatého Václava. Na valné hromadě v Drahelicích, tehdy ještě samostatné vesnici, dnes tvořící nedílnou součást města Nymburka, zúčastnění schválili jeho název Vzdělávací spolek Věda pro Nymburk a okolí. Ač socialistický, měl převážně charakter osvětové organizace. Pořádal četné přednášky a vůbec vykonával poměrně pestrou činnost. Jeho směřování ovšem změnil rok 1896, kdy se na říšské radě začala projednávat změna volebního zákona. Aby se dokázali dělníci rychleji svolávat, musel být založen nový socialistický spolek naprosto odlišného ražení, politického.

Matěj Serbus opět stál za tímto spolkem. Byl založen v oblíbeném hostinci U Kolářů a dostal jméno Ruch. Ustavující valná hromada se uskutečnila 19. dubna 1896. Antonín Janoušek měl do tohoto spolku vstoupit někdy v roce 1901, kdy mu bylo 24 let. Právě v tomto roce se zřejmě životní osudy Serbuse a Janouška prvně propojily.³

2 Srov. např. Plavec, Michal: Kapitoly z dějin královského města Nymburka. Od dob nejstarších do roku 2009. Cheb 2009, s. 213.

3 Kořínek, Václav: Jak bývalo v Nymburce. Historie i vyprávění. Kanina – Nymburk 2012, s. 140–143.

Rodina Antonína Janouška

Než se pustíme do další historie vývoje dělnického a socialistického hnutí v Nymburce, je třeba si připomenout osobu Antonína Janouška a jeho rodiny. Budoucí proletář se narodil 22. srpna 1877 v osm hodin večer v Nymburce jako manželský syn zámečnicka Antonína Janouška a Anny, rozené Šloufové. Rodiče tehdy bydleli v Nymburce č. 13, což znamená u břehu řeky Labe v místech dnešního bytového komplexu Eliška, nedaleko od náměstí. Rodila ho porodní bába Anna Leibigová z Nymburka. Hlavní kmotrou se stala Anna Suchanová, manželka místního krupaře, a další kmotrou „poštmistrová“ Františka Hružová v Nymburce. Římsko-katolický kaplan P. Josef Peterka novorozeně pokřtil 24. srpna 1877 v děkanském chrámu sv. Jiljí.⁴

Antonín Janoušek měl čtyři sourozence, tři bratry a jednu sestru. Sestra Anna, se narodila 10. dubna 1883 v Nymburce, jeho bratry byli Karel, Josef a Otakar, přičemž snad jediný Otakar se podílel stejně jako Antonín na komunistické činnosti. U ostatních to nebylo jisté, třebaže ani vyloučené.⁵

Blíže se k tomu vyjadřuje četnická zpráva z počátku roku 1920. Jednalo se o sdělení stárka Václava Novotného, jehož manželkou byla sestra Antonína Janouška Anna. O jeho poznacích ohledně revoluční činnosti se zmíníme později. Vrchní strážmistr I. třídy Hlubuček z okresního četnického velitelství v Mělníku do zprávy mimo jiné uvedl, že „Václav Novotný jest bezmajetný, ženatý, má 2 děti, a sice 13 a půl roku starou Růženu a 11 a půl roku starého Josefa. Manželka Anna Novotná, rozená Janoušková, narodila se dne 10. dubna 1883 v Nymburce a byla tamtéž příslušná. Anna Novotná má 4 bratry. Bratr Karel Janoušek má býti zahradníkem ve Vídni (jeho dcera Aloisie Janoušková, asi 17 r. stará, slouží toho času u vinárníka Šimonka v Mělníku (dříve byla u JUDr. Straky). Bratr Josef Janoušek má býti zámečníkem v dílnách v Nymburce. Bratr Otakar Janoušek má býti zahradníkem v Praze. Bratr Antonín Janoušek (agitátor bolš.) zdržoval prý se v Uhrách. Pobyt jest toho času neznámý. Proti manželům Novotným nestávají toho času žádné námitky“.⁶

O rodinných poměrech Antonína Janouška víme, že byli chudobní. Potvrzuje to četnická zpráva z července 1919, kdy se vyšetřoval možný Janouškův pobyt v Československu: „Příbuzní Janouškovi v Nymburce žili v nuzných poměrech, nyní se však jejich životní podmínky podstatně zlepšily. Také bylo u nich viděti větší množství peněz. Bylo by záhodno poměry jich na místě samém vyšetřiti.

4 Státní oblastní archiv Praha (SOA Praha), Sbirka matrik a průvodní listinný materiál, Římsko-katolický farní úřad Nymburk, Matrika narozených 1866–1877, fol. 373.

5 Národní archiv (NA), Policejní ředitelství II – všeobecná spisovna, 1921–1930, sign. 42/J-10/9, kart. 142, opis četnické relace. Mělník z 19. 2. 1920 Okresní správě politické v Mělníku.

6 Tamtéž.

Popis osoby Janouškovy: vlas i vous kaštanový, a sice vlas tmavší než vous a zpět česaný. Postava prostřední, silný ramenatý, chůze pohodlná, zrak bystrý, dělá dojem inteligenta. Generalia: nar. 22. 8. 1877 v Nymburce, tamže přísl., zámečník, pak redaktor v Nymburce, Budějovicích a Plzni, žen., bez vyznání. Jeho žena Marie, nar. 22. 1. 1861 na Zlíchově, do Nymburka přísl. Děti: Oktava, nar. 10. 8. 1902, Pravoslav, nar. 6. 3. 1904, Květena, nar. 5. 7. 1906, Konstantin, nar. 2. 11. 1908, Otakar, nar. 18. 12. 1910.⁷

Politická činnost v Nymburce

Serbus s Janouškem byli velmi aktivní zejména v roce 1905, kdy se podíleli na účasti nymburských dělníků, především z železničních dílen, na mnohých protestních akcích a agitaci za všeobecné právo hlasovací. Zvláště silnou účast měli nymburští proletáři na manifestaci 10. října 1905 v Praze, která mohla mít dohromady 80 tisíc protestujících. Vzhledem k tomu, že vláda ale chystala jinou novelu volebního zákona, který nijak neodpovídal zájmům dělnictva, nastal 28. listopadu 1905 „všeobecný klid práce“ v celém Rakousku. V Nymburce tehdy často řečnil právě Antonín Janoušek, který se ukázal jako zdatný rétor, byť jeho argumentace mnohdy pokulhávala.⁸

K jednomu z nejdůležitějších počinů Matěje Serbuse a Antonína Janouška ovšem patří založení nymburských dělnických novin, které nazvali Zájmy občanské, v roce 1904 (alespoň první ročník začal vycházet v tomto roce).⁹ Janoušek i Serbus v té době již zřejmě byli členy sociálně demokratické strany. Na svou dobu to bylo velmi kontroverzní periodikum, jehož autoři, zejména Antonína Janoušek, se netajili na svou dobu velmi radikálními názory. V tiráž těchto novin ovšem Janouškovo jméno nenalezneme. V letech 1905 až 1907 byla uvedena jako jejich vydavatelka a majitelka Anna Malovcová a jako odpovědný redaktor v roce 1905 Matěj Serbus a v roce následujícím J. Rejman.¹⁰ Janouškovy články, ale i články o něm se však v těchto novinách již vyskytovaly.

Jedním z příkladů může být i článek z prosince 1905: „Řídké jsou případy, kdy chudého dělníka doprovází na cestě k poslednímu odpočinku masy lidu všech vrstev, jako se stalo Čeňkovi Malému min. neděli. Pohřeb jednoduchý, bez zvonění, bez průvodu knězem, bez obvyklých fanfár, vzbuzoval všeobecnou pozornost. V předu [sic] pohřebního průvodu nesen rudý prapor, za ním nesená řada věnců

7 Tamtéž.

8 Kořínek, V.: Jak bývávalo v Nymburce, s. 143.

9 Tamtéž.

10 Srov. např. Zájmy občanské. List hájící zájmy občanstva v politickém okrese Poděbradském č. 4, 29. 7. 1905; č. 23, 9. 12. 1905; č. 33, 17. 2. 1906; č. 29, 19. 1. 1907; č. 2, 13. 7. 1907; č. 3, 20. 7. 1907; č. 5, 3. 8. 1907; č. 6, 10. 8. 1907; č. 8, 24. 8. 1907; č. 21, 23. 11. 1907; č. 23, 7. 12. 1907; č. 24, 14. 12. 1907.

s příslušnými nápisy na rudých stuhách, a sice: od výk. výb. X. vol. okresu; od místní politické organ. soc.-dem.; od organizace žel. zřízenců soc.-dem.; od Tělocvičné jednoty dělnické a od dělnictva dílen nymburských. Veliký pohřební průvod tiše stanul na hřbitově, kde utvořeným špalírem vnesena rakev zemřelého ku hrobu. Nad otevřeným hrobem za všeobecného pohnutí promluvil A. Janoušek, který jménem soc.-dem. strany vzdal zemřelému dík za veškerou práci vykonanou jím ku zlepšení trudných poměrů dělnictva. Sbor dělnický po té [sic] zapěl píseň 'Kdo za pravdu hoří', načež rakev spuštěna do hrobu. Mocně vzrušeno, pod dojmem zvláštního způsobu pohřbu – připraveného s největší pečlivostí – rozcházel se obecenstvo, s novými myšlénkami [sic], s novými záchvěvy v duši...¹¹

V souvislosti s generální stávkou v listopadu 1905 byli jak Antonín Janoušek, tak Matěj Serbus zatčeni a dopraveni do věznice krajského soudu v Mladé Boleslavi. Byli obviněni z velezrady. Okolnosti celého procesu shrnuly Zájmy občanské v jednom článku z února 1906, kdy již byli oba osvobozeni: „Persekuce [sic] těžkou rukou zasáhla i nymburské sociální demokraty, jako celou řadu stoupenců strany této ve městech i vískách českých. Toto chikanování [sic] k soudům a úřadům politickým bylo po 28. listopadu roku loňského až po dobu dnešní již dosti. Podobně však, jako skončen byl proces s redaktorem t. l. Serbusem a spolupracovníkem Ant. Janouškem, ukončeny procesy druhé a stane se tak i bezpochyby se soudr. V. Šturcem, kterýž postaven bude před porotu Král. Hradeckou 26. t. m. Věznění po řadu neděl a konec konců prokáže se nevina. – Předmětem žaloby na soudr. Serbuse a Janouška byl článek 'Předzvěsti bouří' a báseň 'Až vezmem', otištěné v čísle 23. listu Zájmy občanské ze dne 11. prosince. Článek pojednává o boji za všeobecné hlasovací právo, o velikém hnutí lidovém a činí se též zmínka o revoluci a barikádách. Báseň je jakousi apologií revoluce. Obě statě propadly censuře [sic] a celý náklad Zájmu občanských zabaven. Charakteristické je, že dotyčná báseň byla již bezzávadně otištěna v čís. 31 M. S., ze dne 8. října 1902 v Brně. Žaloba dovozuje, že článkem 'Předzvěsti bouří' hledí se lid podnítit k pozdvižení, k revoluci činu, k vzpouře a válce občanské uvnitř státu... Pokud se týče okolnosti, že báseň nezavadně vyšla v M. S., dovozuje žaloba, že to na věci ničeho nemůže měnit, jelikož prý r. 1902 nebyla tak pohnutá doba a pak tehdy nepředcházela básni tak pobuřující článek jako nyní. Článek a báseň prý nutno brát v jedné souvislosti. Tedy, co jednou je nezavadně, podruhé logikou státního zastupitelství je velezrádou [sic]...“

Konečně charakteristickou je též další dedukce státního zastupitelství. Práví v žalobě, že generální stávka, o níž též v inkriminovaném článku se mluví, je rovněž tak násilným činem jako revoluce na barikádách(!). „Patrně by tedy v případě

11 Pohřeb Čeňka Malého. Zájmy občanské. List hájící zájmy občanstva v politickém okresu Poděbradském 23, 9. 12. 1905, s. 5.

generální stávky žalovalo státní zastupitelství veškeré dělnictvo v Rakousku pro velezrádu [sic].¹²

Jaká vlastně byla Janouškova slova, která mu vynesla jako autorovi a zároveň odpovědnému redaktorovi nymburského listu Matějovi Serbusovi soudní stíhání? Článek nazvaný „Předzvěsti bouří“ skutečně můžeme považovat v době vzniku za revoluční: „Nesčetné davy lidu valí se ulicemi všech měst v Rakousku jako rozbouřené moře. Rudé prápory [sic] Revoluce vztýčeny [sic], a kolem nich shromažďují se všichni, kteří užitečnou práci [sic] setlelé [sic] Rakousko udržují. Jsme na počátku Revoluce... Majestát lidu povstal – otrocká pouta praskají – dějiny činí záznamy o velikých činech Proletariátu.

Jásavé akordy písně Svobody Rakouskem otrásají... Plameny Revoluce ducha, plameny Revoluce činů, ovívají nám ustaralé tváře a sedřená těla příjemným sálavým teplem. Bytosti lidu rostou do nekonečna. Po dlouholeté práci a horečné, energické námaze, šíleně ženoucím se chvatem nabyli jsme v dějinné této chvíli vlivu, nabyli jsme významu a moci. Mrtvá zmalátnělost národa ustoupila heroismu a nadšení. Demonstrující masy schvátili [sic] kde jaký [sic] dřímající lid a idee [sic] revoluční proudí jako elektrická jiskra, přenášejíc se z muže na muže; společná idea. Led neporozumění se prolomil a lid stává se zralým pro vybojování své věci.

Pod plameny Revoluce chvěje se vláda, chvějí se mocní v tomto státě, a koruna prohlašuje, že přání lidu bude vyhověno zavedením všeobecného, rovného a přímého práva volebního.

Proti provedení volební reformy zvedá se celá rakouská reakce, v její čele stojí panská sněmovna, všechna šlechta bez rozdílu národa. V čele jí stojí německé mešťáctvo. Situace se stává krajně kritickou. – Nejtěžší chvíle nám nadchází. Kuje se tajné spiknutí rakouské reakce, která povalí Gautsche a s ním povaliti chce všeobecné právo volební.

Zmýlí se však počertech [sic] trojice pijavic lidu: panská sněmovna, velkostatek a německá buržoasie. Lid vypořádá se s těmito metlami lidské společnosti. Nechť povalejí Gautsche, na tom nám mnoho nezáleží, ale lid dokáže, že pád Gautschova ministerstva bude jen posílením revolučního odboje – který proměněn bude v revoluční žár pro dosažení poctivého, čistého, všeobecného práva hlasovacího.

Dělný lide, buď připraven! Nečekáme na předlohu volební reformy do února, chceme ji míti do vánoc. – Proletariát dokázal, že nevyvolává revoluci sám, ale že vyvolávána jest výsadní třídou. Proletariár musí býti vítězem – nejen dobře ve-

12 „Velezrádci“ soudr. M. Serbus a A. Janoušek před porotou Ml. Boleslavskou (12. února 1916). Zájmy občanské. List hájící zájmy občanstva v politickém okresu Poděbradském: Nymburka, Poděbrad, Sadské, Křince a Králové Městce 33, 17. 2. 1906, s. 2.

deným zápasem v politice a po případě jenerální [sic] stávkou, ale poněvadž musí zvítězit proto, že tak kážou zákony vývoje výrobních sil.“¹³

Když se oba vrátili v únoru 1906 do Nymburka zproštění viny, uvítal je úvodníkem Zájmu občanských Ladislav Kučera. Pojmenoval ho parafrází titulku Janouškova článku – „Předzvěsti vítězství...?“. „Něco shnilého v tom státě dánském... Prohnilost ze všech těch řádů a institucí takřka číší. Atmosféra tak dusná, tíživá... Marasmus to rozežírá každý kloub starého Rakouska. Nešlo už déle zde bez hlesu žít bytosti, v níž neztlumenou zůstalo lidské sebevědomí, smysl pro právo a volnost občana-člověka. Vzpomínám Nietzscheova 'Zarathustrý': Státem jmenují to, kde všichni jsou pijáci jedu, dobří i zlí; státem, kde všichni sami sebe ztrácejí, dobří i zlí; státem, kde zdlouhavá sebevražda všech jmenuje se životem [...]“¹⁴

Hanuš Karlík, vynikající cukrovarnický odborník, dlouholetý ředitel nymburského cukrovaru a později i jeden ze zakladatelů tehdejšího Technického musea v Království českém, měl tu pochybnou čest se dostat s Antonínem Janouškem do křížku někdy v roce 1904. Ve svých memoárech k tomu poznamenal: „V Nymburce začal vycházeti nový časopis, který měl v čele jakéhosi Janouška, takto truhláře v dílnách severozápadní dráhy. Tento Janoušek, který, mimochodem řečeno, po převratu v roce 1918 nějaký čas hrál úlohu samozvaného presidenta slovenské republiky, útočil na mne způsobem takovým, že na radu svých přátel stíhal jsem jej u porotního soudu mladoboleslavského, kdež byl odsouzen k dvěma měsícům vězení, ačkoliv před rozsudkem jsem ho téměř prosil, aby prohlásil, že tvrzení svá odvolává, načež že i já žalobu vezmu zpět. Neučinil tak, nýbrž odvolal se z rozsudku ke kasačnímu soudu, který ale rozhodnutí porotního soudu uznal za správné. Po 2měsíční [sic] vazbě, za které ale bylo postaráno o to, aby jeho nemajetná rodina netrpěla nouze, vrátil se Janoušek do Nymburka a působil mezi dělnictvem cukrovaru tak rozkladně, že mi dělnictvo v plné kampani večer o 7. hodině učinilo všeobecnou a okamžitou stávku, takže zbyli jedině úředníci a několik věrných zřízenců, již v továrně měli své byty, kteří šťávy dovařili. Stávka trvala několik dní, načež dělníci práci znovu zahájili, aniž by si byli svoji mzdu valně polepšili, kteráž ostatně již před stávkou byla vyšší nežli ve vůkolních [sic] cukrovarech placená. Touto stávkou byl přerušen dřívější poměr úřednictva k dělnictvu a jak ani jinak býti nemůže, nastala vzájemná nedůvěra a stav, který musel znenáhla znechutiti všechnu činnost v závodě. Vedle toho těžce na mne dolehlo

13 A. J. [Janoušek, Antonín]: Předzvěsti bouří. Zájmy občanské. List hájící zájmy občanstva v politickém okrese Poděbradském: Nymburka, Poděbrad, Sadské, Křince a Králové Městce 23, 9. 12. 1903, s. 1–2.

14 Kučera, Ladislav: Předzvěsti vítězství...? Zájmy občanské. List hájící zájmy občanstva v politickém okrese Poděbradském: Nymburka, Poděbrad, Sadské, Křince a Králové Městce 33, 17. 2. 1906, s. 1.

neštěstí rodinné, jež mne v tu dobu postihlo, a unaven i rozmrzen po téměř 28leté [sic] činnosti v Nymburce vzdal jsem se svého místa, abych odešel na odpočinek, při čemž [sic] na všeobecnou žádost správní rady nymburské podržel jsem čestný úřad jejího místopředsedy.¹⁵

Krajský soud v Mladé Boleslavi skutečně odsoudil Antonína Janouška 8. února 1905 ke dvěma měsícům vězení. Byl to vůbec nejdelší z Janouškových trestů za Rakouska-Uherska. Další tři, jak se ještě dozvíme, mu byly uděleny Krajským soudem v Českých Budějovicích mezi lety 1907 a 1913.¹⁶ A poslední, pátý, dostal až za činnost v Praze v roce 1915.¹⁷

Vynucený odchod Antonína Janouška z Nymburka do Českých Budějovic v roce 1906, kam ho zřejmě odvolalo vedení sociální demokracie, však neznamenal, že s rodným městem nadobro přerušil kontakty. V roce 1913 měl být například hlavním řečníkem při oslavách 1. máje na nymburském Ostrově.¹⁸

Agitátor v Českých Budějovicích, Plzni a na Kladně

Ač Antonín Janoušek bez pochyby zastával ty nejradiálnější postoje, které v té době byly v rámci sociální demokracie možné, k otevřenému radikalismu, jaký projevoval ve svých počátcích v Nymburce, se zřejmě již nedostal. Postupně působil od roku 1906 až do ledna 1911 jako redaktor novin Nový jihočeský dělník a měl zastávat funkci okresního a později krajského tajemníka sociálně demokratické strany v Českých Budějovicích. Vydavatel a zakladatel těchto novin byl vlivný sociální demokrat a pozdější meziválečný ministr práce Gustav Habrman.¹⁹ Jako redaktor těchto novin byl Janoušek třikrát odsouzen českobudějovickým krajským soudem: 24. dubna 1907 k pokutě 40 korun, 27. června 1909 k trestu odnětí svobody na 36 hodin a 15. října 1913 ke čtyřem dnům vězení.²⁰

Po svém odchodu z jihočeské metropole pracoval až do února 1913 v redakci plzeňského dělnického periodika Nová doba.²¹ Podobně jako v jiných místech svého působení vykazoval Antonín Janoušek i v Plzni bohatou přednáškovou činnost na různá témata sociálního a politického zaměření, přičemž se zvláště zaobíral

15 Karlík, Hanuš: Paměti Dra. Hanuše Karlíka. Praha 1927, s. 89–90.

16 NA, PŘ II, 1921–1930, sign. J450/14, kart. 1307, ob. 200256/pp I/1/176.

17 Polabské muzeum v Poděbradech, Vlastivědné muzeum v Nymburce, f. Antonín Janoušek, Antonín Janoušek, předseda rady lidových komisařů Slovenské republiky rad, rkp., s. 4.

18 Kořínek, V.: Jak bývalo v Nymburce, s. 124.

19 Polabské muzeum v Poděbradech, Vlastivědné muzeum v Nymburce, f. Antonín Janoušek, Antonín Janoušek, předseda rady lidových komisařů Slovenské republiky rad, rkp., s. 4.

20 NA, PŘ II, 1921–1930, sign. J450/14, kart. 1307, ob. 200256/pp I/1/176.

21 Polabské muzeum v Poděbradech, Vlastivědné muzeum v Nymburce, f. Antonín Janoušek, Antonín Janoušek, předseda rady lidových komisařů Slovenské republiky rad, rkp., s. 4.

otázkami postavení dělníků. Možná právě i proto byl již 1. března 1912 kooptován do plzeňského Vzdělávacího sboru strany sociálně demokratické. Stal se jedním z jednatelů, přičemž druhým jednatelem byl další redaktor Nové doby Karel Votava a třetím jednatelem Bohumil Michal. Předsedou tohoto spolku se nově stal Robert Klein a místopředsedou Ing. Arnošt Winter. Horoval také pro dělnická družstva a dělnické konzumy, přičemž sám patřil v Plzni k jejich zakladatelům.²²

Od března 1913 až do dubna 1915 pracoval Antonín Janoušek jako tajemník Československého svazu železničních zřízenců a redaktor časopisu tohoto svazu *Zájmy železničního zřízence*. Vzhledem k husté síti železničních stanic a dílen po celých Čechách, na Moravě a v Rakousku ovšem měl značně rozsáhlé pole působnosti.²³

Také v Plzni pokračoval v zahájené činnosti i po odchodu v roce 1913. Když již byl redaktorem pražského *Železničního zřízence*, resp. *Zájmu železničního zřízence*, uspořádal 6. ledna 1914 velkou protestní schůzi v Dělnickém spolkovém domě Peklo v západočeské metropoli. Referoval o špatném postavení dělníků císařsko-královských státních drah. Spolu s ním vystupoval jeho starý dobrý známý poslanec říšské rady Gustav Habrman a zástupci ředitelství císařsko-královských drah v Plzni. Kromě nich se ale debaty účastnili také zástupci železničních dílen z Loun, Podmokel, Prahy, Kralup nad Vltavou, Nymburka, České Třebové, a dokonce i Vídně, a provozních železničních dílen v Českých Budějovicích.²⁴

Jako redaktor časopisy *Zájmy železničního zřízence* také výrazně vystoupil v dubnu 1914, kdy jménem železničních dělníků projevil soustrast s úmrtím významného sociálně-demokratického a odborového předáka Antonína Brůhy: „Ve schůzi představenstva vzpomněli jsme našeho nezapomenutelného Brůhy a vyslovujeme Vám svou hlubokou soustrast. Druhého Brůhy, který by se takovou láskou střežil, aby politické hnutí tvořilo s odborovým jedno těleso, stíží [sic] najdeme. Nám, železničním zřízencům, byl v nejtěžších chvílích nejlepším rádcem a želíme, že nemůže se těšiti s námi z toho, jak jeho rady vtělené ve skutek zdárně prospívají a v budoucnu jistě ještě více prospějí českému železničnímu proletariátu. Za československý svaz železničních zřízenců v Rakousku Ant. Janoušek.“²⁵

22 Změny v předsednictvu Vzdělávacího sboru strany soc. demokratické. Nová doba. Obdenník československé strany sociálně demokratické na českém západě 31, 11. 3. 1912, s. 5.

23 Polabské muzeum v Poděbradech, Vlastivědné muzeum v Nymburce, f. Antonín Janoušek, Antonín Janoušek, předseda rady lidových komisařů Slovenské republiky rad, rkp., s. 4.

24 Československý svaz železničních zřízenců, místní skupina Plzeň. Nová doba. Obdenník československé strany sociálně demokratické na českém západě 1, 2. 1. 1914. Druhé vydání, s. 2.

25 Projevy soustrasti. Právo lidu. Ústřední orgán československé sociálně demokratické strany dělnické 107, 19. 4. 1914, s. 3.

Vypuknutí Velké války zásadním způsobem ovlivnilo Janouškovu činnost. Úřadům byl znám a jeho činnost byla také mapována. V dubnu 1915 byl kvůli třem cenzurou zakázaným článkům poslán na 14 dní do vězení, musel opustit Prahu a z rozhodnutí úřadů nastoupil na přidělenou práci v Poldině huti.²⁶ Jeho rodina zjevně nežila v nějakých výborných podmínkách a – možná také rozhodnutím úřadů – nedostala povolení pobytu všude, kde chtěla bydlet, a to zejména kvůli Janouškovým aktivitám v dělnickém hnutí. V první době pobytu patrně rodina bydlela v Kročehlavech, dnes jedné z kladenských městských částí, ovšem v té době ještě samostatné obci. Odsud mimo jiné měli dělníci do Poldiny huti skutečně blízko. Na domě čp. 213 v dnešní Unhošťské ulici je od roku 1977 nad vchodovými dveřmi umístěna pamětní deska na pobyt Antonína Janouška od sochaře Ladislava Nováka, kladenského rodáka, laureáta státní ceny Klementa Gotwalda, zasloužilého umělce a pozdějšího čestného občana města Kladna.

V únoru 1917 se zřejmě Janouškova rodina chtěla přestěhovat do Králova Dvora (Königshof), neboť si nymburská a tamější četnická stanice vyměnily několik dopisů/telegramů, zda Janouškovi a jeho rodině mají pobyt umožnit. Již na počátku března 1917 ale úřady věděly, že je Antonín Janoušek zaměstnán jako strojní zámečnický v Poldině huti. V té době bydlel v Dříní u Kladna. Z Dubí přišla 12. března 1917 zpráva z četnické stanice v Brandýsku, že Antonín Janoušek změnil místo bydliště v Dříní a přemístil se do Cvrčovic, což je sousední obec Brandýsku, která ležela v působnosti této četnické stanice. V březnu 1917 přišla odpověď ze Cvrčovic na Slánsku, blíže ke Kladnu, že proti Antonínovi Janouškovi nemají v obci žádné výhrady.²⁷ Nejistý také vzhledem k nedostatku archivních materiálů zůstává Janouškův podíl na vzpouře 27. listopadu 1918 v Poldině huti, kterou sám zmiňuje a o níž se podrobněji dozvídáme z jeho dopisu Alici Masarykové, z něhož ještě budeme citovat.

Až do odchodu do Maďarska bydlel Antonín Janoušek s rodinou v dnes zaniklé obci Újezd u Kladna. Krátce po jeho zvolení předsedou Slovenské republiky rad, udělali četníci a zástupci politické správy zevrubnou prohlídku věcí, jež zde rodina zanechala. Konala se 21. června 1919 a účastnili se jí okresní komisař v Kladně Dr. Antonín Dvořák, okresní strážmistr v Kladně Jan Andrlé, četnický strážmistr a velitel četnické stanice na dole Kübeck Josef Skála a lidový komisař Poldiny hutě Karel Stuchlý. Její výsledek mnohé napovídá o tehdejších poměrech: „Rodina Janouškova bydlela dříve v domě číslo 8 v Újezdě pod Kladnem patřící Poldině huti. Janoušek odjel v lednu do Uher a Janoušková koncem dubna odjela za ním. Poněvadž Poldina huť potřebovala byt v domě č. 8 v Újezdě pod Kladnem,

26 Polabské muzeum v Poděbradech, Vlastivědné muzeum v Nymburce, f. Antonín Janoušek, Antonín Janoušek, předseda rady lidových komisařů Slovenské republiky rad, rkp., s. 4.

27 NA, PŘ II, 1921–1930, sign. J 450/14, kart. 1307.

dále veškeren nábytek přestěhovati na půdu nad bývalou kantinskou kuchyní v barácích Poldiny huti v Újezdě pod Kladnem, kde tyto byly uzamčeny ve zvláštní místnosti. Toto přestěhování provedeno bylo asi před měsícem. Klíče od místnosti měl p. F. Eminger, přednosta dělnického oddělení Poldiny huti.“

Nic závadného nebylo nalezeno, pouze několik kusů nábytku a nádobí, ale hlavně knih a tiskopisů. Z protokolu vyplývá, že nikdo neměl čas se probírat písemnosti a knihami vzhledem k nedostatku času. Konečný verdikt zněl: „Ponevadž knih, dopisů a prospektů byla plná bedna a detailní prohlídka jich na místě samém v přiměřené době nebyla dobře proveditelná, byla jedna bedna uzavřena, zabavena a nařízeno její převezení k okresnímu hejtmanství na Kladně pod dozorem četnického pana strážmistra Skály. Ostatní věci rodiny Janouškovy byly ponechány v původním stavu v téže místnosti. Místnost uzamčena a klíč předán ředitelství Poldiny huti s tím upozorněním, že až do dalšího rozhodnutí nesmí být věci tyto nikomu vydány a nikdo do místnosti vpouštěn bez předchozího souhlasu okresního hejtmanství.“²⁸

Předseda Slovenské republiky rad

Redaktor František Beneš vydal v roce 1920 knihu záznamů ze soudního jednání a vlastních postřehů, jak to bylo s československými komunisty, nebo v té době ještě spíše radikálními sociálními demokraty. Dodnes zůstává otázkou, nakolik lze novináři Benešovi věřit, neboť jeho publikace není jenom obhajobou sociálních demokratů před rodícími se bolševiky (komunisty), ale také klidně mohla sloužit československým orgánům ke znevážení činů jednotlivých aktérů Slovenské republiky rad. A určitě každého čtenáře trkne, že jeho polemický text je plný protižidovských výpadů, neboť právě Židům dával hlavní vinu za formování republik rad (sovětských republik). Sám ale také připouštěl, že čeští příznivci bolševického hnutí mezi sebou právě mnoho osobností židovského původu neměli²⁹

František Beneš tvrdí, že s myšlenkou vyslat nějakého emisara z Čech k Bělovi Kunovi do Uher přišel někdy v lednu 1919 Alois Muna, pozdější meziválečný československý poslanec za komunistickou stranu. V redakci kladenských novin sociální demokracie Svoboda měl přesvědčit Antonína Janouška, aby funkci vyslance vzal. Janoušek se tak měl do Maďarska vypravit již v prvním měsíci roku 1919.³⁰ Od Muna měl mít také přímé kontakty na Bělu Kuna. Na jiném místě po-

28 NA, PŘ II, 1921–1930, sign. 42/J-10/9, kart. 142, protokol sepsaný dne 21. června 1919 v Poldině huti v Újezdě pod Kladnem.

29 Agenti-provokatéři v dělnickém hnutí a v republice. Řeč redaktora Fr. Beneše před soudem a různé svědecké výpovědi v jeho soudním sporu s československými komunisty. Moravská Ostrava 1920, s. 10.

30 Tamtéž.

lemiky ovšem Beneš tvrdí, že Muna Janouška poslal do Uher kvůli tomu, že „měl nějaké peněžní machinace ve straně“.³¹

Ovšem Beneš také napsal, že „Janoušek byl Kunem postaven v čelo slovenské sovětské republiky. Ve skutečnosti byl starý Janoušek pátým kolem u vozu. Celou akci řídil na Slovensku Béla Kun a jeho adlatu Pffeffer-Pór, prototyp takového papírového Mojšla. Kupoval před válkou staré hadry a obchodoval jimi. A prosím: tento odporný, neznámý Maďar ustanoven byl za 'komisaře zahraničního obchodu v Slovenské sovětské republice', ač slovo slovensky nebo česky neuměl. Ký div, že všichni, kteří jsme do podvodu blíže viděli, zříkali jsme se tu jakékoliv součinnosti a zodpovědnosti, zvláště, když jsme zvěděli, že tu asistují Češi Friedrich-Suk a Schwarz-Žuk.“³²

Ohledně financování Slovenské republiky rad a činnosti v Rakousku a v Čechách a na Moravě se objevilo několik svědectví, že k tomu byly využívány bývalé rakousko-uherské peníze. Každý ze států měl po válce své vlastní kolký, než přišel k vlastní měně. Bez kolků byly staré rakousko-uherské bankovky bez jakékoliv hodnoty. Proto měli Janouškovi spolupracovníci tisknout v Uhrách falešné kolký. Takto okolkované peníze pak dopravovali spojky v Čechách do Kladna a Hradce Králové a na Moravě do Brna. Některá pozdější zjištění policejních agentů a četníků dávají tomuto scénáři za pravdu.³³

Československé bezpečnostní složky zadržely již Janouškovy dopisy do Čech z konce dubna 1919. Plánoval v nich, že k revoluci na Slovensku dojde generální stávkou již v noci z 30. dubna na 1. května 1919. V těchto dopisech se například měly nacházet takové plány, že vyhlášení generální stávky bude podpořeno zablokováním Vlárského průmysku, vyhození do povětří továrny na dynamit v Bratislavě a prachárny v Komárně. Nová slovenská vláda se měla skládat z šesti Slováků, jednoho Němce, jednoho Maďara a jednoho Čecha.³⁴

K tomu ale nedošlo. Již ale 1. června 1919 zaslal Antonín Janoušek z Budapešti dopis Alici Masarykové, dceři první československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka. Stojí za to z něj ocitovat několik vět, abychom blíže pochopili Janouškovy myšlenkové pochody, a zároveň ze svého pohledu – a mnohdy historicky nepřesně – přiblíží události let 1918 a 1919 ze svého pohledu: „Ctěná slečno doktore! Nezapomenu nikdy v životě, jak Jste za Vašeho povolání na dívčím lyceu v Čes. Budějovicích odhodlaně pracovala v rámci naší tamní organizace, tehdy přísně třídní, mezinárodní. Stáli jsme v nejotevřenějším boji třídním s oficiálními [sic] kapitalistickými politickými stranami, v otevřeném boji mzdovém, v největ-

31 Tamtéž, s. 14.

32 Tamtéž.

33 Tamtéž.

34 Tamtéž, s. 10.

ším zápase s klerikály, a proto Vaše přednášky, které Jste uspořádala s takovou vřelou a otevřenou sympatií socialistickému dělnickému hnutí ze všech stran ubíjenému, byly pro nás neocenitelné. Tehdy tázala Jste se mne, slečno doktore, na jednotlivé předáky ve straně sociálně-demokratické, Soukupa, Němce, Wintra. Dnes stýkáte se s nimi – zajisté Jste je důkladně poznala. Změnili se. Nezměnilo se však organizované dělnictvo sociálně-demokratické. Nezměnilo se proto, jelikož trvá i za republiky panství kapitalismu, trvá nadále vyssávání [sic] dělnictva, trvá nadále stav, kde dělník nemá vlasti, kde hlad, nezaměstnanost vyhání ho do ciziny hledati chléb. Víím, že prožila Jste mnoho utrpení za války, nezapomínali jsme na Vás, když Vás věznili, také my jsme prožili mnoho utrpení a prožíváme dnes a budeme prožívat tak dlouho, dokud nedozraj poměry, aby proletariát nabyl té síly, by svrhl panství kapitalismu a, pokud, na troskách buržoastického [sic] státu nevybuduje socialistický stát.

Nesnesitelné poměry v Čechách vyhnaly mne z vlasti již prvním měsícem, co republika uchváčena byla kapitalisty. Zhnusilo se mně, že lidé zkorumpovaní obklíčili Vašeho otce, vzbouřil jsem se proti tomu, že revoluci zůstal majetek, který není ničím jiným, nežli výsledkem krádeže a loupeže, nadále nedotknutelným soukromým vlastnictvím. Vzbouřil jsem se, a byl jsem sám jediný, který jsem z moci dělnictva dne 27. listopadu [1918] sesadil největšího utlačovatele dělnictva, ředitele Poldiny huti v Kladně, Hatlánka. Přišli z Prahy moji soudruzi, zlámali nad mojí hlavou hůl. Zatratili mě, že jsem bolševik. Avšak povstali za mnou všichni dělníci, a havíří sesazovali na šachtách nenáviděné tyrany. Dosáhl jsem svého účelu. Dělnictvo v Kladně poznalo, že jedině samo svojí silou zvrátí kapitalistickou společnost. Kladno neutonulo v planém vlastenectví, stalo se pevnou posicí třídně uvědomělého proletariátu. Dělnictvo pozvalo si Munu, přišla Jste též Vy, slečno doktore, přišel též ministr Soukup. Já jsem byl již na Slovensku. Ženu jsem nechal v Kladně. Viděla Jste ji ve válečné kuchyni, pracovala za čtyři koruny denního platu. Já jsem běhal po Slovensku, navazoval jsem styky s uherskými soudruhy. Když na Slovensku nastaly 'cárské poměry', přišel jsem do Budapešti. Jedinou mojí prací jest prováděti rozvrat v české armádě, odstraniti ochranu imperialistického kapitalismu militarismu.

Váš otec, slečno doktore, staví a já bořím. Bořím proto, že stavba jeho jest budována na staré imperialisticko-kapitalistické hnilobě. A proto se mi bouračka daří. Odpusťte, slečno doktore, byl jsem vždy v životě přímým a otevřeným, a proto jsem otevřeným zejména k Vám, kterou nejvýše ctím. V Uhrách zorganizoval [sic] jsem české a slovácké dělnictvo. Pracujeme od ledna společně s komunistickou stranou uherskou. Když byli 21. února zatčeni soudruzi uherští se soudruhem Bélou Kunem, pracovali jsme všichni Češi a Slováci, kteří jsme zůstali na svobodě, společně na přípravách k provedení sociální revoluce. Slečno doktore, nejste v Čechách dobře informováni o převratu v Uhrách. Přebvat v Uhrách byl proveden, jelikož během

čtyř neděl, co byli naši soudruzi ve vězení, přešlo na naši stranu veškeré vojsko. Sociální demokracii převzali jsme na stranu naši veškeré organisované dělnictvo. Levé křídlo soc. dem strany šlo s námi a pravému křídlu, jakož i vládě Karolyiho podali jsme 18. března ultimatum a žádali jsme do 22. března propuštění uvězněných, 21. března o 2. hodině odpolední přinesl jsem do vězení soudruhu Bělovi Kunovi revoluční plán, 23. března měla započítí revoluce bombardováním vládních budov v Budapešti a všeobecnou generální stávkou v Uhrách (20. března zahájena byla stávka v tiskárnách, nevyšly časopisy). O třetí hodině přišli sociálně dem. členové výkonného výboru do vězení a přistoupili na komunistický program, a proto byl proveden převrat ihned – bez krveprolití. Karolyi odstoupil a čtyřdohoda poskytla mu omývajíc [sic] důvody. Skutečnost byla jiná.

Na Slovensku byli uvrženi do vězení všichni socialističtí důvěrníci. Stanné právo, šibenice, popravy učinily ze Slovenska území naplněné třaskavými látkami. Komunistickou propagandou získáme české vojáky. Rozvrat v armádě československé republiky postupuje. Ofensiva a ukrutnosti českého vojska v Miškovci, zákeřné napadení rumunským vojskem, daly podnět k vybudování disciplinované rudé armády, proletářské, sestávající z organisovaného dělnictva uherského a všech národností, též Čechů a Slováků. Slečno, doktore, bylo již dosti životů utraceno ve válce světové, bylo již dosti prolito na Slovensku. Uherská sověťová republika uznává hranice československé republiky – nechce vésti válku. Jedním mým kurýrem bylo mi sděleno, že poslanec soudruh Burian s profesorem Maxou jednal o tom, že by mohl býti uzavřen mír mezi československou republikou a sověťovou vládou uherskou a že by mohly býti i hospodářské i jednotlivé sporné otázky uherských krajů na Slovensku projednány. Mluvil jsem o tom s kompetentními soudruhy uherské sověťové republiky, kteří jsou ochotni každým okamžikem o věci konferovati, zatím nezávazně, za vědomí Vašeho pana otce. Dovoluji si Vás proto prositi, byste, pokud jest ve Vašich silách, způsobila, by odstraněn byl nepřátelský stav, který způsobuje valně i hospodářský rozvrat v Čechách a na Slovensku. Zajisté jako i Váš pan otec, též i Vy, též i prof. Maxa uznávají, že se sociální revoluce nezastaví před hranicemi republiky a bylo by jen nejvyšším zájmem lidským, by i převrat v Čechách a na Slovensku – za něhož se ujme vlády proletariát – byl proveden klidně bez prolévání krve a utrácení lidských životů. Část armády československé jest demoralizována, vojáci zanechávají pušky, munici, děla. Lučenec právě dnes opustili. Nač a pro koho udržeti nepřátelství? Uherský vládnoucí proletariát není nepřitelem republiky.

Posílám Vám zprávu tuto po mojí ženě, pevně doufám, že nedopustíte v Čechách, by byla za moji činnost uvězněna, ona jest nevinná – má na starosti péči o děti. Posílám tuto zprávu, jelikož považuji dnešní dobu za nejvýše příležitostnou k jednání o sporných otázkách, jež by nejvýše prospěla dělnictvu v Čechách, jakož i dělnictvu vládnoucímu v Uhrách.³⁵

35 Tamtéž, s. 16–17.

František Beneš, s jehož soudy můžeme i nemusíme souhlasit, tvrdil, že prvním důvodem tohoto Janouškova dopisu bylo, aby se zbavil své ženy v Maďarsku. Již na jiném místě poukazoval, že hlavní sekretářkou a tajemnicí Slovenské republiky rad byla Kristýna Mácová, jež byla podle jeho tvrzení Janouškovou milenkou. Údajně ji z Kladna vyhnal Muna, neboť prohlašovala, že z uherských bolševických peněz platí a obývá v Kladně nádhernou vilu. To údajně nemohl Alois Muna snést a poslal ji s dětmi za Antonínem Janouškem do Uher. To se ale údajně nelíbilo zase Janouškovi, jenž chtěl utajit své plotky s Kristýnou Mácálovou, a proto poslal svou ženu zpět do Československa s tímto dopisem pro Alici Masarykovou a zároveň se 160 tisíci korun pro Aloise Munu. Ačkoliv měli čeští bolševici dostatek vhodných spojek, zvolil Janoušek právě svou ženu a „jistého“ Grubera.³⁶

Většinu těchto Janouškových tvrzení můžeme porovnat s pozdějšími výpověďmi některých aktérů a zjištění policejních a četnických stanic. Stále ale zůstává nevyjasněna řada okolností Janouškovy činnosti na Slovensku, či dokonce, zda se Janoušek na Slovensku vůbec kdy nacházel v červnu a červenci 1919.

Nutno připomenout, že Marie Janoušková byla v Československu zadržena a v květnu 1920 byla souzena spolu s Aloisem Munou a dalšími ve velkém procesu s československými bolševiky a sympatizanty s Maďarskou a Slovenskou republikou rad. Podrobné líčení tohoto procesu se ovšem vymyká rámci této studie.³⁷

Přesto bolševici pod vedením Bély Kuna plánovali mnohem ambicióznější projekt, než by se zdálo. Dne 15. června 1919 totiž měly vypuknout nezávisle na sobě revoluce na Slovensku, v Rakousku a dokonce Čechách. České plány zhatil Alois Muna, jenž s nimi vnitřně nesouhlasil a reálně předpokládal, že taková akce ani nebude mít podporu mezi obyvatelstvem. Ve Vídni 15. června 1919 dokonce nějaké nepokoje vypukly, ale nově vznikající republika se je podařilo potlačit. Slovenská republika rad byla oficiálně vyhlášena 16. června 1919, ale neměla dlouhého trvání. Rozpuštěna byla 7. července 1919, kdy již přinejmenším jeden týden neměli její představitelé prakticky žádnou výkonnou moc.

Po 1. srpnu 1919 se zřejmě Antonín Janoušek pokoušel dostat se ilegálně z území Maďarska. Dokonce i v jedné tendenční historické stati o jeho záchraně psal Štěpán Kolafa, že 15. listopadu 1919 uveřejnily noviny Slovenská politika článek s titulkem „President“ Janoušek. Podle tohoto článku se měl někdy na počátku srpna 1919 překročit hranice do Rakouska pod falešným jménem „Karol Pavlík“, ovšem to se mu nezdařilo. Do Budapešti se měl navrátit 14. srpna 1919 a od té doby se skrýval před „horthyovskými úřady a československými slídlily“. Ještě na konci srpna 1919 se měly v hlavním městě Maďarska nacházet kromě jiných, prý až 30 tisíc sympatizantů s Maďarskou a Slovenskou republikou rad českého nebo slo-

36 Tamtéž, s. 17.

37 Srov. např. Proces s Aloisem Munou a soudr. Tribuna 116, 17. 5. 1920. Večerní vydání, s. 1–3.

venského původu, také například bývalý komisař pro sociální výchovu Slovenské republiky rad Gustav Fleischer nebo bývalí komisaři této samozvané republiky pro obchod a železnice Josef Šlaka a Josef Varecha.³⁸

Antonín Janoušek měl být spolu s dalšími představiteli Slovenské republiky rad zatčen 10. září 1919 a uvězněn ve věznici Vác. Jeho děti měly být vyhoštěny z Maďarska a odeslány do Československa v říjnu 1919.³⁹

Zemská politická správa v Praze získala 28. června 1919 následující zprávu, jejíž autor není znám, ovšem zřejmě se jednalo o policejního agenta: „O Janouškově činnosti v Budapešti vyprávěl mi disponent firmy Brüder Stiasny pan Pachner, v každém ohledu spolehlivý to člověk a upřímný Čech, jak získal Janoušek budapeštské Čechy pro myšlénku [sic] komunistickou. Jistého dne objevila se v novinách výzva, ve které žádali se všichni v Budapešti dlící Češi, aby dostavili se ke schůzce, ve které jednati se mělo o jejich návratu do Čech. Rozumí se, že schůzce byla velice četně navštívena, neboť zdržuje se v Budapešti okolo 15 tisíc Čechů. Když byly ve schůzi zaznamenány adresy všech přítomných, pronesl Janoušek štváčskou řeč proti prezidentovi Masarykovi a čl. vládě a dokazoval nutnost připojení se budapeštských Čechů k maďarským komunistům. Mezi tím obklopena byla místnost rudou gardou, pod jejímž nátlakem odhlasovali přítomní, volky nevolky, návrh Janouškův. Zvolen byl užší výbor, do kterého byl mimo svoji vůli zvolen také jistý Václav Skála, bankovní úředník, bytem v Budapešti, József utca 23, který dle výpovědi p. Pachnera zná podrobně veškeré spojení Munovo s Budapeští. Ve výboru byl ještě jistý Gruber, litograf Vavák a jistá Macáková. Gruber i Vavák odváželi Munovi peníze i falešné kolkky, které dle všeho falšoval Vavák. Navštívil jsem Skálu ihned v jeho bytě, bohužel odcestoval týž právě před mým příchodem do Čech, a sice přes Vídeň. P. Pachnerovi udal, že jede do Židovic, pošta Hrobce, u Roudnice, a sice proto, že prý jest jeho otec nemocný. Poněvadž i dle sdělení domovnice shodovala se data sdělená mi panem Pachnerem, a poněvadž týž jest v dobrém přátelství se Skálou, zdá se býti udání Skálovo pravděpodobné. Skála byl nějaký čas ve výboru, později však, předstíraje nemoc, vystoupil a nechal prý si vystoupení potvrditi. Skála mohl by podati přesné a určité zprávy o podporování Muny penězi, neboť na schůzích veřejně byli vyzýváni ti, kdož by dobrovolně chtěli Munovi peníze odvésti. Skála odejel z Budapešti dne 23. srpna ráno. Mimo výše jmenované byl mezi českými bolševiky ještě jistý Vepř, bývalý truhlář a policista z Brna. O nynějším pobytu Janouškově není v Pešti nic známo. Dle pověsti vypráví se, že Janoušek byl maďarskými komunisty ubit, poněvadž zpronevěřil nějaké peníze. K tomu, k úplnosti, proslychá se, že jeho rodina zdržuje se v Rábu.“⁴⁰

38 Kolafa, Štěpán J.: K boji o záchranu předsedy revoluční vládní rady, s. 44.

39 Tamtéž, s. 46.

40 NA, fond Ministerstvo vnitra I – prezidium Praha, sign. 225-762/4, kart. 762.

Domnělá podvratná činnost v Československu 1919 až 1920

Na konci července 1919, v době po pádu Slovenské republiky rad, sdělil vojenský zástupce v Praze důvěrně policejnímu ředitelství v Praze, že „v trestní věci proti civilistům Václavu Grubrovi a spol. pro zločin proti válečné moci státu naznač. V §327 voj. tr. z. nabyt voj. zástupce vědomosti, že Antonín Janoušek, bývalý dělník na Kladně, v poslední době redaktor a president republiky dělnických rad na Slovensku se sídlem v Pešti, mešská právě na půdě Čs. republiky a že byl viděn 24. července v Praze [...] Dá se předpokládat, že Antonín Janoušek neobmezí se za nynějšího svého pobytu v Čs. republice na Prahu, nýbrž že asi navštíví také Kladno, kde má své straníky a dobré známé, jakož i snad do Nymburka, kde má své příbuzné“.⁴¹

Již jsme připomněli osobu mlynáře Josef Štastného z Hleďsebi čp. 43, u něhož pracoval švagr Antonína Janouška. Důvěrně sdělil 13. února 1920 četnickému strážmistrovovi Janovi Tesařovi, že „u něho zaměstnaný mlynářský stárek Václav Novotný z Velkého Borku, okr. Mělník, jehož žena jest sestrou známého bolševického agitátora Janouška, který po nejvíce na Slovensku působil, jemu důvěrně sdělil, že prý má dojít letošního jara k velkému bolševickému hnutí. Stárek Václav Novotný se svojí manželkou jsou lidé velmi pracovití, kteří o bolševismu dle sdělení mlynáře Štastného nemají nic společného. Jako podnět k tomu hnutí má býti předražování potravin a oděvu, což prý se má potom na velké bouře rozšířit“.⁴²

Ze všech sourozenců nakonec četníci vyšetřovali pouze Otakara Janouška. Ten byl od 13. března 1919 zaměstnán po dobu čtyř měsíců u továrníka Englerta v Hrdlořezích, odkud byl okamžitě propuštěn, neboť byl četníky přistižen při polním pychu. Jiné tresty neměl. Podle četnického zjištění se měl 1. srpna 1919 odstěhovat do Podolí-Dvorců, „což však neučinil, jak zjištěno, a také hlášen v obvodu Prahy není“. I proto měla tato četnická zpráva z 21. dubna 1919 negativní vyústění. Četníci ovšem zjistili, že „v té době udržoval styky s Englertovou vychovatelkou Terezií Valdherovou, naroz. 18. 2. 1890 v Gleisenfeldu, přísl. do Vídně, kat., svobodnou. Tito oba šířili ve svém okolí komunistické idee [sic] a hlavně Valdherová byla jako nebezpečná komunistická agitátorka. Též udržovalo styky s nějakým ministerským úředníkem Zoubkem a pak s Porgesem, býv. četníkem. Valdherová bydlí nyní v Praze II., Komenského ul. č. 3 u pí. Krausové“.⁴³

Nebylo to ovšem jediné svědectví o údajném pobytu Antonína Janouška v Čechách, respektive přímo v Praze. Například vlivný funkcionář sociální demokracie Karel Laube, knihař z Prahy, tvrdil, že se osobně s Janouškem potkal 24. července 1919 u „státního nádraží“, když šel od Žižkova. Večer se o tom zmínil několika kole-

41 NA, PŘ II, 1921–1930, sign. 42/J-10/9, kart. 142, vojenský zástupce v Praze. O5077/19. Policejnímu ředitelství v Praze. V Praze, dne 26. července 1919.

42 Tamtéž, opis k č. 11.817 pr ai 1920. Okresní správě politické v Mělníku. Nebužely, dne 14. února 1920.

43 Tamtéž, Janoušek Otakar, pres. 3191 z r. 13. 3. 1920.

gům, pražským živnostníkům, kteří s touto skutečností seznámili tajemníka sociální demokracie Picka. Tímto způsobem se to dozvědělo policejní ředitelství. Pick, jenž se s Janouškem znal ještě z předválečné doby, dokonce policejním úředníkům předal jeho fotografii z té doby.⁴⁴ Ovšem pátrání po Janouškovi v Republice československé nemohlo být úspěšné, neboť zde v té době prokazatelně nepobýval.

Podobné informace se ovšem objevovaly ze všech koutů republiky. Některé se tvářily jako naprosto zaručené. Například na konci dubna 1920 měla na veřejném shromáždění v Plzni prohlásit „známá komunistická agitátorka“ Božena Lenková, že Antonín Janoušek byl před dvěma týdny v Uhrách při veřejné schůzi do krve zbit.⁴⁵

Vědělo se, že Antonín Janoušek nějaké styky s Čechami udržuje, ale nebylo jasné pomocí koho. V prosinci 1920 se měl v republice pohybovat Otakar Kašpar z Rábu (Győr), Janouškův švagr, a měl pravidelně docházet do pražského Lidového domu. Četníci museli 20. února 1921 konstatovat, že jeho výskyt v Lidovém domě nedokážou potvrdit ani vyvrátit a že negativní výsledky přineslo také pátrání u jeho příbuzných na Smíchově a ve Zlíchově.⁴⁶

Vyšetřujícího soudce a úředníky z policejního prezidia také zajímalo, zda se Otakar (Ota) Kašpar nepokusil navštívit svoji sestru Marii Janouškovou, rozenou Kašparovou, ve vězení. Zpočátku sice bylo pátrání neúspěšné, ale 5. února 1920 skutečně Otakar Kašpar přišel do posádkového vězení v Praze, kde si na druhý den vyjednal návštěvu u své sestry. Měl přijít s dvěma dětmi Janouškové, které v té době bydlely v Nymburce. Mělo se jednat o dívku přibližně 12 let starou (zřejmě Květena, narozená 5. července 1906, ovšem z pozdějšího hlášení vyplývá, že se mohlo jednat o syna Konstantina, narozeného 2. listopadu 1908) a asi desetiletý chlapec (zřejmě Otakar, narozen 18. prosince 1910). Kašpar druhý den přišel s oběma sourozenci a „s jistým vojínem jménem Lněnička ze Zlíchova“. V případě posledního návštěvníka se zřejmě jednalo o Kašparova (a Janouškové) bratrance Václava Lněničku, narozeného v roce 1889, jenž bydlel na Zlíchově. Při osobní rozmluvě měla Janoušková požádat bratra, aby zajel na Kladno ke starostovi Kindlovi. Zároveň jí měl bratr oznámit, že v pondělí odjíždí do Rábu (Györu), odkud má jet do Vídně, kde by měl být v sobotu. Ukončili návštěvu, Lněnička odešel, ale Otakar Kašpar zůstal s oběma dětmi před trestnicí (divizním soudem). Po chvíli se ukázalo, že čekají na dvě starší dcery Janouškové (Oktavu a zřejmě Květenu), které bydlely na Kladně. Ty měly návštěvu ve věznici také předem dohodnutou. Přišly v doprovodu nějaké paní a zároveň se za Janouškovou stavila manželka

44 Tamtéž.

45 Tamtéž, Policejní komisařství v Plzni, dne 20. dubna 1920 č. 447 pr.

46 NA, PMV, sign. 225-105/28, kart. 105, presidum zemské správy politické. Čís. 3429. Kašpar Otakar z Rábu. Pobyť v Čechách. V Praze, dne 20. února 1921.

Dr. Housera z Vinohrad. Žena, která doprovázela dcery, přišla „nesouce dva baťohy [sic] a tašku, bezpochyby aprovisaci pro Janouškovou“. Všechny čtyři se potom setkaly s čekajícím Kašparem a dvěma dětmi. Celou skupinku pak sledovali policejní agenti, ale nic závažnějšího nezjistili.⁴⁷

Vyhoštění z Československa

Janoušek se v Československu skutečně objevil, ale s transportem maďarských komunistů, kteří byli vyměněni z maďarských věznic a internačních táborů za zajaté maďarské důstojníky a vojáky v Sovětském Rusku. Transport byl vypraven z Maďarska, zřejmě přes Československo do Německa. Podle hodnověrné zprávy měl být tento transport směřován po trase Budapešť–Bratislava–Brno–Praha–Děčín. Zde jsou rozporuplné informace, neboť údajně měli komunisté přejít pěšky do Německa a odtud pak měli být přepraveni do některého z německých přístavů na pobřeží Baltského moře a dále lodí do lotyšské Rigy.⁴⁸

Někdo ale zřejmě Janouška udal a ten byl 24. října 1921 v pět hodin odpoledne na československých hranicích v Děčíně z transportu vytažen a uvězněn v Litoměřicích. Dobová zpráva vyloženě uváděla, že byl „zadržen četnictvem na vyšší rozkaz“. Československé ministerstvo spravedlnosti si ale nebylo vůbec jisto, zda je tento postup správný a ptalo se ministerstva vnitra, zda takový postup odpovídá dohodě uzavřené s maďarskými vyjednavači 31. srpna 1921. Hlavním dotazem bylo, zda se dohoda týkala pouze maďarských státních občanů/komunistů, nebo všech národností.⁴⁹

Později bylo zjištěno, že se jednalo o transport „60 komunistů“, mezi nimiž se nacházel i „jakýsi“ Antonín Janoušek. Presidium zemské správy politické po tomto zjištění okamžitě odepsalo do Děčína, že Janoušek „nemá v pasu příslušnost vyplněnou a zjišťuje se tedy dodatečně výsledkem. Presidium zemské správy politické (Hamáčkovi) byla na to sděleno, že Janoušek jest patrně totožný s bývalým prezidentem slovácké [sic] republiky rad, v kterémžto případě jest jej z transportu vyloučiti, zatknouti a dodatí soudu“.⁵⁰

Krátce po svém uvěznění se obrátil na vlivného sociálního demokrata a tehdejšího ministra sociální péče Gustava Habrmana. Ano, toho Habrmana, jenž byl vydavatelem novin Nový jihočeský dělník, v nichž zastával Janoušek před vypuknutím války funkci redaktora. Dopis napsal někdy mezi 24. a 28. říjnem 1921

47 Tamtéž, presidium zemské správy. Čís. 7706. Kašpar Otakar z Rábu, pobyt v Čechách a chování a Sdělení. Čís. 3229pr/1920.

48 Kolafa, Štěpán J.: K boji o záchranu předsedy revoluční vládní rady, s. 46.

49 NA, PMV, sign. 225-762/4, kart. 762, Ministerstvo spravedlnosti. Čís. 53251/21. Věc: Janoušek Antonín – vyřazení z transportu. V Praze, dne 17. listopadu 1921.

50 Tamtéž.

a Habrmanovi byl předán 4. listopadu 1921. Janoušek v něm mimo jiné psal: „Za svého dobrovolného, vojenského i nuceného pobytu v Uhrách nabyt jsem znalosti vnitřních poměrů uherských, seznámil jsem se osobně s vůdci stran rázu republikánského a nabízím svých služeb sl. ministerstvu zahraničních záležitostí Československé republiky k organizování propagandy a ku provedení vhodné formy státního útvaru v Uhrách, jaký vyžaduje náš mír a bezpečí. Povinnost tuto chci vykonávat i co vojín ve zbrani proti habsburskému monarchismu v Uhrách, za kteréhož se dobrovolně do naší armády hlásím. Považoval bych za proradu a zbabělost sedět ve vězení v době, kdy jsem jak z vnitřních poměrů uherských, tak i z jiných okolností přesvědčen, že nachází se naše Československá republika ve vážném nebezpečí.“⁵¹

V březnu 1922 se československé úřady dohodly s Antonínem Janouškem a jeho rodinou, že budou vyhoštěni do Sovětského Ruska. Pražské policejní ředitelství 24. března 1922 vyneslo nález tohoto znění: „Na základě §2 zákona ze dne 27. července 1871 č. 88 ř. z. vyhošťuje se tímto nálezem dle §1 téhož zákona z ohledu na veřejný pořádek a bezpečnost s poukázáním k ustanovení trestního zákona z roku 1852, §323 z území Československé republiky na vždy [sic]. Následkem toho jest Vám návrat do území Československé republiky na dobu v nálezu tomto naznačenou zakázán a dopustíte se navrácením se pod jakoukoliv záminkou [sic] přestupku dle §323 tr. z., začež Vás zákonitý trest nemine. Z náletu tohoto lze ve smyslu §7 zákona ze dne 27. července 1871 č. 88 ř. z. ihned odvolání ohlásiti a ve 3 dnech, počínaje od prohlášení tohoto nálezu odvolání to provésti, a sice budiž dotčným spis odvolací cestou policejního ředitelství podán. Odvolání to má odkladný účinek.“ Antonín Janoušek na místě podepsal, že „výše uvedený nález o vyhoštění byl mi podepsanému přečten a prohlašuji, že se nechci z nálezu toho odvolati“.⁵² Dokonce ještě předtím za přítomnosti svědků v kanceláři vrchního ředitele pankrácké věznice prohlásil: „Poněvadž jsem před svým odjezdem z Uher a zadržením na čsl. hranicích přijal ruské občanství, pokládám se za stát. příslušníka ruské socialistické republiky a žádám, abych byl nejbližším transportem dopraven do Ruska.“⁵³

Ještě stejný den byl z Janoušek z pankrácké věznice převezen do pohraniční železniční stanice Podmokly. Zde se připojil „k transportu repatriantů, jedoucimi z Uher do Ruska“.⁵⁴ Ostatně, československé úřady s jeho deportací počítaly. Již dne předtím odpoledne hlásil tajemník presidia zemské správy Hamáček: „Zítřka

51 Kolafa, Štěpán J.: K boji o záchranu předsedy revoluční vládní rady, s. 48–49.

52 NA, PŘ II, 1921–1930, sign. J 450/14, kart. 1307. K čís.j. 68757. Nález dne 24. března 1922 vyneslý policejním ředitelstvím v Praze.

53 Tamtéž.

54 Tamtéž, sign. J 450/14, kart. 1307, Věc. Janoušek Antonín, pobyt. K čís.j. Vr.XVIII.14257/21 ze dne 10. dubna 1922.

(24. t.m.) o 7. hod. ranní vyjede z Budapešti transport maďarských komunistů. Dle dosavadních disposic přibude zítra (24. t.m.) večer o 9. hod. do Břeclavi. Pravděpodobně tedy 25./III dorazí do Děčína, kde bude předán německým orgánům k další dopravě. K tomuto transportu má být připojen a něm. orgánům k další dopravě předán též komunista Janoušek. Žádá se proto, aby zavčas byly učiněny přípravy, aby, jakmile presidium zem. sp. politické policejní ředitelství vyrozumí, Janoušek mohl být ihned v průvodu dopraven do Děčína a připojen ke zmíněnému transportu.⁵⁵

Přesto to ale nebyly poslední zprávy o možném Janouškově pobytu v meziválečném Československu, ač měl do republiky vstup přísně zakázán. Prezidium zemského úřadu v Praze pátralo na konci léta 1931 na základě jednoho svědectví, zda se Antonín Janoušek nachází v Československu. Stříbrného bulvární Pondělní list uveřejnil 17. srpna 1931 článek s titulkem „Bývalý ‘rudý president’ Slovenska je v Československu“. V článku o tom, že Janoušek často přispívá svými články do komunistické Pravdy, která vycházela v Československu, zazněla také věta, že Janoušek „nyní je na dovolené v naší republice. Využívá jí k tomu, aby v komunistickém tisku vylíčil našim dělníkům bolševický ráj v Rusku v barvách co nejlepších“.⁵⁶

Československé úřady po něm okamžitě začaly pátrat. Vyšetřování se zaměřilo především na jeho bratra Otakara, jenž tehdy pracoval jako šofér a bydlel v Bubenči. Dne 24. října 1931 ovšem muselo prezidium konstatovat, že se žádná z těchto zpráv nepotvrdila.⁵⁷ Tím vlastně prozatím končí veškeré pátrání po možném pobytu Antonína Janouška v meziválečném Československu.

Připomínky činnosti Antonína Janouška

Činnost Antonína Janouška v Sovětském Rusku (Sovětském svazu) by si vyžádala hlubší studium archivního materiálu, pokud by byl nějaký hodnověrný k dispozici. V této studii se jí proto prozatím nebudeme zabývat.

Skoro všichni potomci Antonína Janouška, až na syna Ottu, se po roce 1948 přestěhovali do Československa. Na jednom dokumentu z fondu Antonín Janoušek ve Vlastivědném muzeu v Nymburce jsou uvedeny adresy jednotlivých členů rodiny. Jednalo o údaje z roku 1977, kdy by Antonín Janoušek oslavil 100 let od narození. Z tohoto seznamu vyplývá:

- „dcera Květa (Květena) Janoušková, Písecká 15, 130 60 Praha 3
- syn Pravoslav Janoušek, Milevská 1105, 140 00 Praha 4 – Krč

55 NA, PŘ II, 1921–1930, sign. 42/J-10/9, kart. 142. Telefonická zpráva presidia zemské správy politické (tajemník Hamáček) o 1745 hod.

56 Bývalý „rudý president“ Slovenska je v Československu. Pondělní list 228, 17. 8. 1931, s. 3.

57 NA, PŘ II, 1921–1930, sign. 42/J-10/9, kart. 142.

- dcera Oktavia (Oktava) Janoušková, Za Železnou liškou 2, 140 00 Praha 4
- vnuk Otto Antonovič Janoušek, SSSR, 277 001 Kišiněv, Matieviče 6/24⁵⁸

Bohužel jeho syn Pravoslav (Jaroslav) Janoušek se stal jedním z nejkrutějších vyšetřovatelů Státní bezpečnosti již na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století. Dokonce byl z StB pro krutost vyhozen, ovšem na nátlak sovětských poradců ho muselo ministerstvo vnitra opět v roce 1953 zaměstnat.⁵⁹

V Janouškově rodném městě Nymburce se svého času nacházely nejméně jeho tři pamětní desky a sochy. Jako první byla odhalena jeho socha v parčíku před bývalým klášterním kostelem Panny Marie Růžencové, mezi městským Hálkovým divadlem a dnešním bytovým komplexem Eliška, který v roce 1962, kdy byla socha odhalena, ovšem ještě nebyl vystavěn a na jeho místě stále ještě stály historické domy. Další socha mu byla odhalena před dnešní příspěvkovou organizací Středočeského kraje, která nese krkolomný název Dětský domov, Praktická škola, Základní škola a Mateřská škola v Nymburce a našli byste ji na křižovatce ulic V Kolonii a Palackého. Ta byla odhalena v roce 1977, v souvislosti s otevřením pamětní síně Antonína Janouška v nymburském Vlastivědném muzeu 22. srpna, kterou byste dnes v muzeu ovšem také již nenalezli.

Ohlasy na činnosti Antonína Janouška ovšem zaznívaly i z jiných míst, zvláště, kde působil, ale i na jiných místech. Za všechny můžeme jmenovat ty nejdůležitější. Ústřední výbor Komunistické strany Československa odhalil Antonínovi Janouškovi při pietním aktu 16. června 1959 pamětní desku v Národním památníku na Vítkově. V Českých Budějovicích mu v sedmdesátých letech odhalili také pamětní desku na domě čp. 1620/21 v Jírovcově ulici, na domě, v němž nyní sídlí Pizzovna. Desku byste zde ovšem také již nenašli.

Dnes po Antonínovi Janouškovi zůstala pojmenována ulice v Českých Budějovicích, Janouškova ulice v Praze 6 – Veleslavínu, jež po něm byla pojmenována v době vzniku v roce 1962, a již zmíněná pamětní deska na domě v Kročehlavech. Pražská ulice, která je pojmenována po leteckém maršálovi RNDr. Karlovi Janouškovi se od této ulice pojmenované po Antonínovi Janouškovi liší jménem Ulice generála Janouška a nachází se na Černém Mostě, kde jména po hrdinných československých letcích nese více ulic. A nesmíme ani zapomenout, že je po něm pojmenována i jedna z ulic hlavního města Čuvašské republiky Čeboksary.

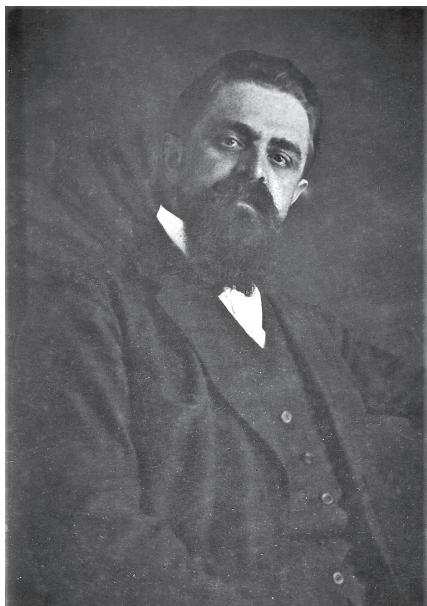
58 Polabské muzeum Poděbrady, Vlastivědné muzeum Nymburk, f. Antonín Janoušek, Adresy příbuzných Antonína Janouška (pracovní exemplář, 1977).

59 Srov. např. Vacek, Eduard: Stručná charakteristika některých pracovníků StB a 5. oddělení ministerstva národní obrany hlavního štábu. Historická penologie 5, 2004, s. 15.

How is a communist born? Antonín Janoušek (1877–1941)

The name of Antonín Janoušek is most often cited in connection with his position as chairman of the Slovak Republic of Councils. However, his life story is less known. His gradual transformation from a working-class journalist, social democrat and organiser of strikes in Nymburk, České Budějovice, Plzeň and Kladno into a convinced communist is illustrative. He became one even before the Communist Party was even founded in Czechoslovakia. He was tried in interwar Czechoslovakia, but was eventually repatriated with his family to the Soviet Union. His official biography mentions that he died of natural causes in 1941. After Stalin's wave of purges at the end of the 1930s, it was almost miraculous that Antonín Janoušek and his family, albeit with Soviet nationality, survived.

The study deals primarily with the activities of Antonín Janoušek in the workers' movement before the outbreak of the Great War. An important moment is also his activity during the World War, when he did not enlist, but was under constant surveillance by the security and gendarmerie authorities. The family lived in poverty, but Janoušek did not stop his political activities. The most important insights into his life are also for the period after the World War, when he was sent to Hungary to organise Czech workers who remained in Budapest and its surroundings after the end of the war. We have a great deal of conflicting archival material on how this came about and how Janoušek came to be the chairman of the Slovak Republic of Councils. His activities are depicted in a number of documents preserved in the National Archives in Prague, which allow us to assess what all led to Janoušek's arrest by the Czechoslovak security forces in Decin, what reports we have about his stay in custody, and most importantly, how the Czechoslovak police, judicial, and political forces viewed his detention and eventual conviction. In the end, he was released to the Soviet Union anyway, but not, as is often said, because he had Soviet nationality, but because of a decision by higher political circles.

*Antonín Janoušek na fotografii z doby před rokem 1914
(Národní archiv Praha, fond Policejní ředitelství II – všeobecná spisovna (1921–1930))*

*Fotografie rodiny a blízkých při pohřbu Antonína Janouška v Moskvě někdy v březnu nebo dubnu 1941
(dole)
(Vlastivědné muzeum Nymburk)*

ÚSTŘEDNÍ VÝBOR
KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

★
Vás zve na

pietní akt odhalení pamětní desky

soudruhu ANTONÍNU JANOUŠKOVI

V NÁRODNÍM PAMÁTNÍKU NA VRCHU VÍTKOVĚ

DNE 16. ČERVNA 1959 VE 12 HODIN

*Pozvánka na odhalení pamětní desky Antonína Janouška v Národním památníku
na Vítkově v červnu 1959 (Vlastivědné muzeum Nymburk)*

*Slavnostní odhalení pomníku v Nymburce v roce 1962 před bývalým klášterním kostelem
Panny Marie Růžencové (Vlastivědné muzeum Nymburk)*

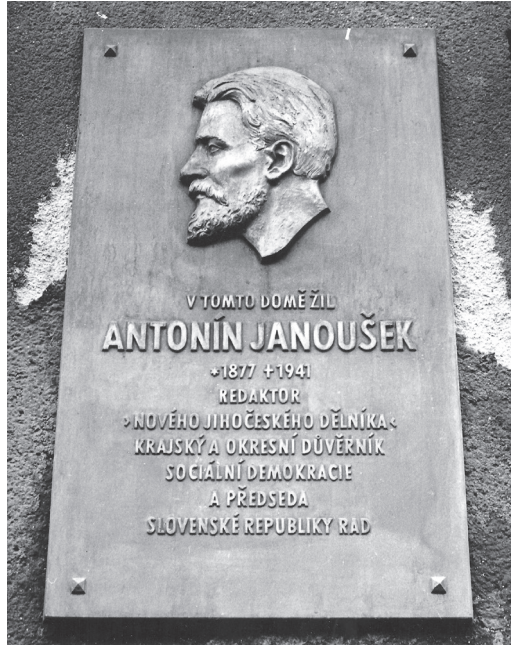

Jedna z dcer Antonína Janouška, Květa nebo Oktávie, přebírá ocenění při bližze neupřesněné příležitosti (Vlastivědné muzeum Nymburk)

Slavnostní odhalení pomníku Antonínovi Janouškovi před bývalým dětským domovem v Nymburce u železničního nádraží v roce 1972 (Vlastivědné muzeum Nymburk)

Pamětní deska Antonínovi Janouškovi
v českobudějovické Jírovcově ulici někdy
v sedmdesátých/osmdesátých letech
20. století
(foto Pavel Šafr, Vlastivědné muzeum
Nymburk)

Pamětní deska Antonínovi
Janouškovi před železničními
dílnami v Nymburce
(Vlastivědné muzeum Nymburk)